

До спеціалізованої вченої ради Д 41.086.03
Національного університету «Одеська
юридична академія»
65009, м. Одеса, Фонтанська дорога, 23

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію Герелюка Тараса Богдановича
«Кримінально-правова характеристика знищення, руйнування або
пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та
країн Східної Європи», поданої на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та
кримінологія; кримінально-виконавче право (Одеса, 2021)**

Актуальність обраної теми дисертаційного дослідження – кримінально-правової характеристики знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи – не викликає сумнівів з огляду на те, що у ст. 54 Конституції України визначено, що держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність. Відповідні суспільні відносини потребують належної кримінально-правової охорони. Водночас протягом останніх років почастишали випадки знищення чи пошкодження об'єктів культурної спадщини, про що свідчать повідомлення у засобах масової інформації, дані громадських організацій. Такий стан може свідчити про неефективність кримінально-правових норм, передбачених у ч.ч. 2 – 5 ст. 298 КК України, де встановлено відповідальність за умисне незаконне знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин. У зв'язку з цим важливим для України є вивчення досвіду установлення відповідальності за посягання на об'єкти культурної спадщини у кримінальному праві зарубіжних держав. У цьому контексті особливо заслуговує на увагу вивчення кримінального права держав

Східної Європи, які, як і Україна, належать до романо-германської правової системи, у тому числі пострадянські країни, кримінальне законодавство яких у силу історичних причин є подібним до українського. Дослідники слушно відзначають про спільність правової традиції всередині Східної Європи. Зазначене вище обумовлює безумовну актуальність теми дисертаційного дослідження Герелюка Тараса Богдановича.

Дисертація виконана в межах науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління» на 2014–2019 роки на тему «Адаптація законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу» (державний реєстраційний номер 0114U006593). Дослідження спрямоване на реалізацію положень Загальнодержавної програми адаптації Законодавства України до законодавства Європейського Союзу, ухваленої Законом України від 18 березня 2004 року, Плану заходів із виконання обов'язків та зобов'язань України, що випливають з її членства в Раді Європи, затвердженого Указом Президента України від 12 січня 2011 року, Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015 – 2020 роки, Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018 – 2020 роки.

Метою дослідження є розробка науково-теоретичних засад кримінально-правової характеристики знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації, їхня достовірність. Положення та висновки дисертаційного дослідження є науково обґрунтованими й аргументованими завдяки використанню автором сучасних досягнень науки кримінального права, законодавчої практики України, значного обсягу емпіричного матеріалу, а також незалежних дослідницьких підходів та методів. Методологічна база дисертації свідчить про кваліфіковане використання методологічного інструментарію для вирішення поставлених завдань. З-поміж них найважливішими є діалектичний, догматичний, порівняльно-правовий,

історико-правовий, юридичний (догматичний), метод системного аналізу, статистичний, соціологічний.

Літературні джерела використовуються критично, наводяться положення, які підтверджують позицію дисертанта.

Результати дисертаційного дослідження ґрунтуються на належній емпіричній базі, яку становлять дані офіційної статистики за період із 2013 до 2020 року, зокрема, дані МВС України щодо стану та структури злочинності, Генеральної прокуратури України (зараз – Офісу Генерального прокурора) щодо єдиного звіту про злочини, вчинені у державі; результати вивчення матеріалів Єдиного державного реєстру судових рішень (410 електронних копій); опублікована слідча, прокурорська та судова практика.

Висновки автора належним чином аргументовані фактами, критичним аналізом кримінального закону, наукових позицій з розглядуваної в роботі проблематики. Матеріал викладений чітко та юридично грамотно.

Наукова новизна дисертаційного дослідження полягає у тому, що в дисертації вперше в українській науці кримінального права комплексно досліджено теоретико-правові та науково-прикладні проблеми знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи.

Вивчення дисертаційного дослідження дає підстави зробити висновок про те, що зазначена робота містить важливі теоретичні положення, висновки, що мають значення для наступної науково-дослідної діяльності, правотворчої, правозастосовної діяльності. До найважливіших положень роботи, що мають наукову новизну, слід віднести такі:

- сформульовану на основі вивчення зарубіжного досвіду країн Східної Європи пропозицію – з метою диференціації кримінальної відповідальності, залежно від форми вини, – доповнити Розділ XII КК України ст. 298² «Знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин з небезпежності»;
- сформульовану на основі аналізу кримінального законодавства країн Східної Європи систематизацію підходів до визначення змісту предметів правової

охорони об'єктів культурної спадщини;

- положення щодо доповнення ч. 5 ст. 298 КК України кваліфікуючою ознакою – вчинення кримінального правопорушення «шляхом підпалу або іншим загально небезпечним способом або якщо воно спричинило загибель людини або інші тяжкі наслідки»;

- пропозиція виокремити самостійні склади кримінальних правопорушень, передбачених ч. 1 ст. 298 КК України та ч. 2 ст. 298 КК України у окремих статтях – ст. 298 та ст. 298–3 КК України;

- додаткове обґрунтування пропозиції виключити зі ст. 298 КК України кваліфікуючу ознаку (передбачену в ч. 4 цієї статті) «вчинення з метою пошуку рухомих предметів, що походять із об'єктів археологічної спадщини» з метою збереження логіки впорядкування кваліфікуючих ознак залежно від ступеня і характеру вчиненого суспільно-небезпечного діяння.

Повнота викладу наукових положень, висновків, сформульованих у дисертації та в опублікованих працях. Основні наукові результати дисертаційного дослідження відображено у шести наукових статтях, опублікованих у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одній статті, опублікованій у зарубіжному періодичному виданні, чотирьох тезах доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структурно дисертація побудована логічно і повною мірою розкриває сутність та зміст проблематики, що досліджується. Робота складається з трьох розділів, які об'єднують шість підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків.

У першому розділі дисертації автор розглянув теоретико-правові засади дослідження знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини в Україні та країнах Східної Європи, зокрема, історію кримінально-правової охорони об'єктів археологічної та культурної спадщини в Україні, розуміння об'єктів культурної спадщини у міжнародному та внутрішньодержавному законодавстві в Україні та країнах Східної Європи.

Позитивним є те, що автор виділив історичні періоди становлення кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини на українських землях, у досліджуваному контексті ґрунтовно проаналізував пам'ятки права, що діяли на українських землях у різні історичні періоди, проаналізував міжнародно-правові акти, національне законодавство України та зарубіжних держав щодо визначення поняття об'єктів культурної спадщини.

У другому розділі роботи дисертант розглянув об'єктивні та суб'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи. Виходячи із концепції, відповідно до якої об'єктом злочину є суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, виходячи із аналізу законодавства, спеціальної літератури, автор дійшов висновку про те, що безпосереднім об'єктом незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини (ч.2-ч.5 ст. 298 КК) України є суспільні відносини, які виникають в сфері охорони історико-культурної цінності, збереження їх ціннісних характеристик. Також розглянуто проблеми розмежування складів кримінальних правопорушень, передбачених статтями 194, 298 КК України. При цьому проаналізовано судову практику. На основі аналізу кримінального законодавства України та держав Східної Європи автор дійшов до висновку про те, що родовий об'єкт злочину знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини не однаковий в Україні та країнах Східної Європи. Зокрема, як зазначає дисертант (с. 79), більшість кримінальних кодексів держав Східної Європи відносить такий злочин, як знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини до розділу злочини проти власності (Чорногорія, Сербія, Албанія та ін); Кримінальний кодекс Північної Македонії виокремлює цілий розділ «Злочини проти культурної спадщини та природних раритетів».

Також у другому розділі (п. 2.1) автор розглянув об'єктивні ознаки знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи. На основі аналізу норм, передбачених ст. 298 Кримінального кодексу України, автор дійшов висновку про

те, що не зовсім коректним є розміщення у ст. 298 КК України двох самостійних складів кримінальних правопорушень: у частині 1 ст. 298 КК України – незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини; у частинах 2-5 ст. 298 КК України – основний та кваліфіковані види умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин.

Аргументованими є положення роботи, в яких дисертант, виходячи із тлумачення змісту слів «знищення», «руйнування», «пошкодження», а також, на підставі аналізу кримінального законодавства держав Східної Європи, запропонував виключити слово «руйнування» з опису ознак об'єктивної сторони складів кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 298 Кримінального кодексу України. Автор зазначив, що у більшості кримінальних законів країн Східної Європи відсутня така дія в диспозиції норми.

Також обґрунтованими є висновки дисертанта про те, що об'єднання законодавцем у ст. 298 КК України двох самостійних складів кримінальних правопорушень – незаконного проведення археологічних розвідок, розкопок, інших земляних чи підводних робіт на об'єкті археологічної спадщини (ч. 1 ст. 298 КК України) і умисного незаконного знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин (ч. 2 ст. 298 КК України), – є штучним. Аргументованими є положення роботи, в яких автор на основі досвіду кримінально-правового регулювання у зарубіжних країнах, пропонує передбачити у Кримінальному кодексі України норму про відповідальність за необережне знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин.

У третьому розділі дисертаційної роботи розглянуто кваліфіковані види кримінальних правопорушень, які посягають на об'єкти археологічної та культурної спадщини, за законодавством України та країн Східної Європи. Автор провів систематизацію кваліфікуючих ознак кримінальних правопорушень, що посягають на об'єкти культурної спадщини, за законодавством України і країн Східної Європи за об'єктивними ознаками (зокрема, за такими критеріями як

предмет, за ознаками об'єктивної сторони (зокрема, за наслідком, за розміром заподіяної шкоди), за суб'єктивними ознаками.

Можна констатувати, що автор у цілому на високому рівні піддав критичному осмисленню як наукові джерела, так і здобутий емпіричний матеріал, що дозволило сформулювати низку положень, що є новими, які стосуються науково-теоретичних засад кримінально-правової характеристики знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України і країн Східної Європи, у тому числі сформулювати низку пропозицій щодо вдосконалення законодавчої регламентації кримінальної відповідальності за знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини.

Позитивна оцінка дисертаційного дослідження в цілому не виключає наявності низки спірних положень, що потребують додаткового обґрунтування під час прилюдного захисту дисертації, зокрема таких.

1. У підрозділі 1.1 роботи на с. 13 автор зазначив, що передумови становлення кримінально-правової охорони об'єктів культурної спадщини почали складатися ще в XVIII столітті. При цьому назвав низку пам'яток права цього періоду (укази, які забезпечували збереження культурних цінностей: «Про здачу старовинних раритетів комендантам» (1718 р.), «Про охорону археологічних знахідок і про передачу їх в Кунсткамеру» (1718 р.), «Про порядок видачі нагородження за рідкісні предмети» (1718 р.), «Про надсилання з усіх єпархій та монастирів стародавніх рукописних літописів і подібних книг в Москву в Синод» (1722 р.)). Потребує додаткового пояснення під час захисту те, чи поширювали свою дію ці акти на українські землі, оскільки науковці-історики стверджують, що в розглядуваний період на українські землі не поширювало свою дію законодавство Російської імперії.

2. Підрозділ 1.2 роботи (с. 25–57) присвячений дослідженню розуміння об'єктів культурної спадщини у внутрішньодержавному та міжнародному праві в Україні та країнах Східної Європи. Постає запитання: чи не виходить це питання за межі кримінально-правової проблематики? Можливо зазначені питання слід було розглянути у контексті розгляду об'єкта складів кримінальних

правопорушень, що виявляються у знищенні, пошкодженні об'єктів культурної спадщини?

3. Позитивним є те, що теоретичні положення роботи поєднуються із прикладами з судової практики. Однак, наприклад, на стор. 83 роботи після роз'яснення поняття пошкодження об'єктів культурної спадщини чи їх частин у кримінально-правовій нормі, передбаченій ст. 298 КК України, наведено приклад пошкодження таких предметів у іншій державі. У цьому випадку, як видається, слід було проаналізувати і норму, що передбачає відповідальність за подібні діяння у кримінальному законі цієї держави, порівнявши її із відповідною нормою, передбаченою ст. 298 КК України.

4. Потребує додаткового обґрунтування у контексті чинників, що визначають соціальну зумовленість забороняючих кримінально-правових норм сформульована у роботі (на с. 158) пропозиція доповнити частину четверту статті 298 КК України новою кваліфікуючою ознакою вчинення умисного знищення або пошкодження об'єктів культурної спадщини – «з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості».

5. У роботі автор запропонував нові редакції статті 298 КК України, а також доповнити Кримінальний кодекс України статтями 298-2, 298-3, що є позитивним у світлі сформульованих ним пропозицій до КК України. Однак у зв'язку з цим є певні зауваження до конструювання санкцій пропонованих кримінально-правових норм у проекті ст. 298 Кримінального кодексу (на с. 164 роботи): так, у частині другій, що передбачає кваліфікований склад цього кримінального правопорушення, не зазначено нижньої межі покарання у виді позбавлення волі на певний строк. Виходячи з цього, нижня межа цього виду покарання у основному і кваліфікованому складах кримінальних правопорушень співпадають, що, як видається, не забезпечує належної диференціації кримінальної відповідальності у розглядуваному випадку.

6. У низці випадків викликає зауваження вживання у роботі терміну «злочин» (наприклад, на с. 11, 81), тоді як відповідні діяння (зокрема, передбачене

ч. 1 ст. 298 Кримінального кодексу України) у чинній редакції кримінального закону визначено як кримінальні правопорушення.

Проте зазначені вище зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку виконаного дисертантом дослідження та не знижують у цілому наукової цінності та позитивної оцінки представленої роботи.

Оцінка змісту дисертації в цілому. Положення та висновки, винесені на захист, є достатньо обґрунтованими, розв'язують важливу наукову проблему. Дисертація Т. Б. Герелюка на тему «Кримінально-правова характеристика знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини за законодавством України та країн Східної Європи» містить висунуті здобувачем науково обґрунтовані результати, наукові положення, характеризується єдністю змісту і свідчить про особистий внесок здобувача в науку. Дисертація відповідає вимогам п. п. 9, 11, 12 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 року № 567, а її автор, Герелюк Тарас Богданович, заслуговує на присудження йому наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право за підсумками публічного захисту.

Офіційний опонент –

**кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
і кримінології**

**Львівського національного університету
імені Івана Франка**

Л. М. Палюх

